

LADISLAV JUROVATÝ

VELKÁ
KNIHA

DRÁTENICTVÍ

MILÍ ČTENÁŘI,

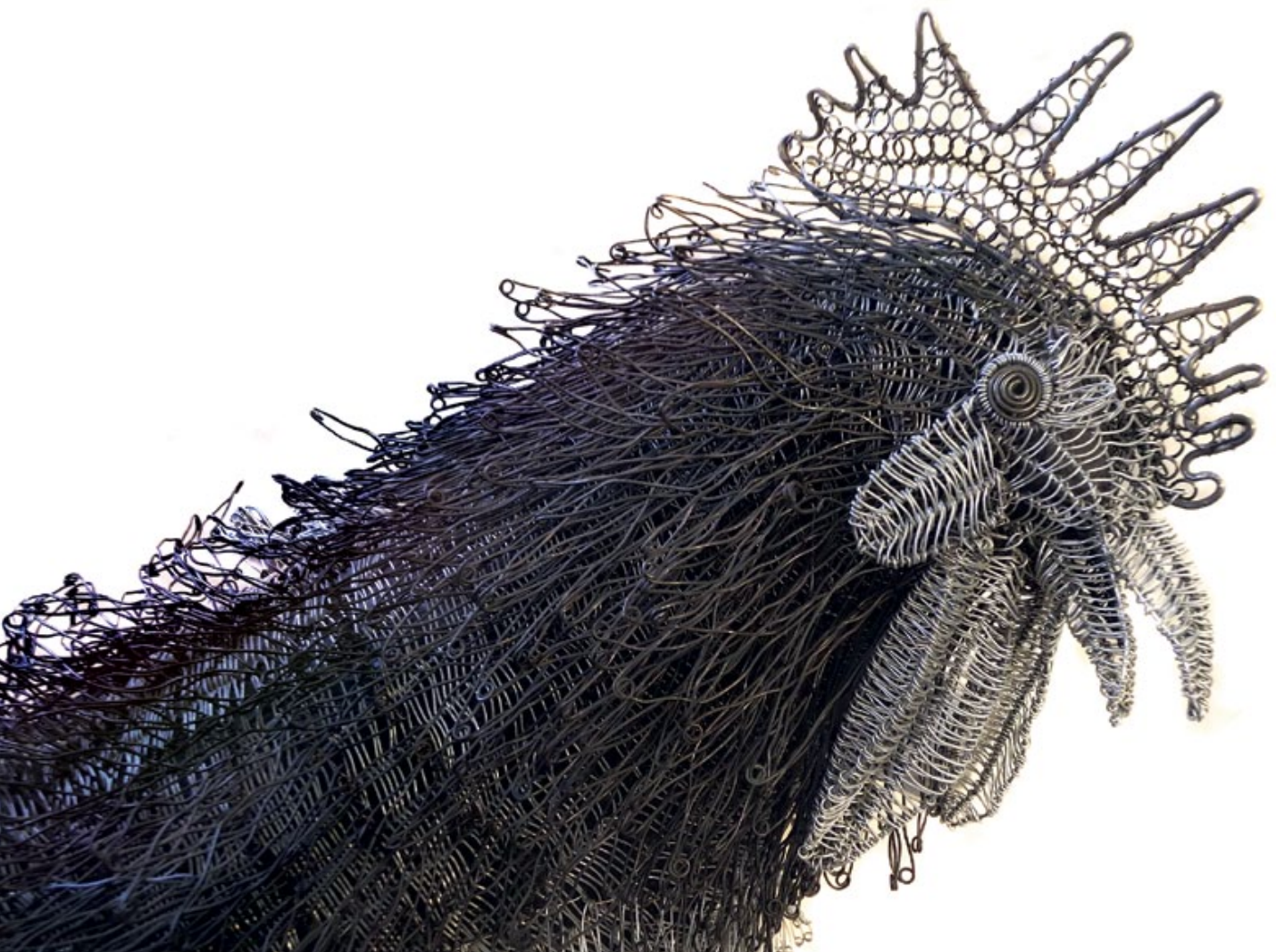
dostává se vám do rukou publikace, v které najdete mnoho historických, odborných i technických informací, která však bude i užitečnou pomůckou při zkoušení vašich prvních výrobků z drátu a plechu.

Nedávnou historii drátenického řemesla představuje autor prostřednictvím života a tvorby rodin slavných dráteníků. Seznámíte se s různými materiály, nářadím, pomůckami a technologickými postupy práce.

Podle návodu si můžete vyrobit výtvarná díla z drátu a plechu. Na závěr se seznámíte s tvorbou současných uměleckých dráteníků a také výtvarníků, kteří tyto dva kovové materiály zpracovávají.

Publikace je určena především talentovaným amatérům, žákům, studentům, ale i pedagogům výtvarných škol a různých kurzů. Věříme, že vám bude při vaší tvorbě užitečnou pomůckou.

Název Velká kniha drátenictví nevyjadřuje velký rozměr ani rozsah. Její velikost spočívá ve všestrannosti témat. Najdete v ní vše, co potřebujete vědět o drátenickém řemesle i o uměleckém drátenictví.

LADISLAV JUROVATÝ ml.

VELKÁ
KNIHA

DRÁTENICTVÍ

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Velká kniha drátenictví

Ladislav Jurovatý ml.

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401
jako svou 7800. publikaci

Text a kresby: Ladislav Jurovatý ml.

Překlad ze SJ, redakční a jazyková úprava: Mgr. Božena Musilová

Fotografie v knize: Ing. Karol Hlaváč ml., archivy autorů

Fotografie na obálce: Peter W. Haas & Leo Redlinger

Grafická úprava a sazba: Ing. arch. Tamara Kostovská

Odpovědná redaktorka: Ing. Jana Minářová

Počet stran 184

První vydání, Praha 2020

Vytisklo Tisk Centrum s.r.o., Moravany u Brna

© Grada Publishing, a.s., 2020

Cover Design © Tamara Kostovská, 2020

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

Doporučení a rady v této knize byly pečlivě ověřeny, přesto za ně nelze převzít odpovědnost. Autoři ani nakladatelství proto neručí za jakékoliv věcné, osobní ani majetkové škody, které by mohly případně vzniknout při různých aplikaci postupů a návodů uvedených v knize.

ISBN 978-80-271-1914-1 (pdf)

ISBN 978-80-247-3188-9 (print)

MIMOŘÁDNÉ PODĚKOVÁNÍ

Ing. Karol Hlaváč starší

Za finanční podporu vydání knihy děkuji firmám:

Basler & Hofmann Slovakia, s.r.o.

Intertech plus, s.r.o.

Dopravní stavby Brno, s.r.o.

Milan Krátký, Mk3K

PODĚKOVÁNÍ

Považské múzeum Žilina-Budatín

Mgr. Božena Musilová

Ing. Karol Hlaváč mladší

Bc. Ladislav Fapoš, konzervátor a dráteník

Mgr. Katarína Hallonová, historička drátenictví

JUDr. Jozef Michtalík, sběratel

Juraj Šerík, dráteník

Róbert Hozák, dráteník

Ing. Mikuláš Derevjaník, sběratel

Ľubomír Děči, cechmistr Cechu zlatníkův SK

Kornel Duffek, sběratel

Zdeno Horecký, akademický malíř

Ing. Dana Veveričiková, starostka obce Dlhé Pole

Karin Ribant a Adrien Ribant, Brusel

Ing. Vladimír Klepáč

Pavol Mičúch, římskokatolický kněz

VĚNOVÁNÍ

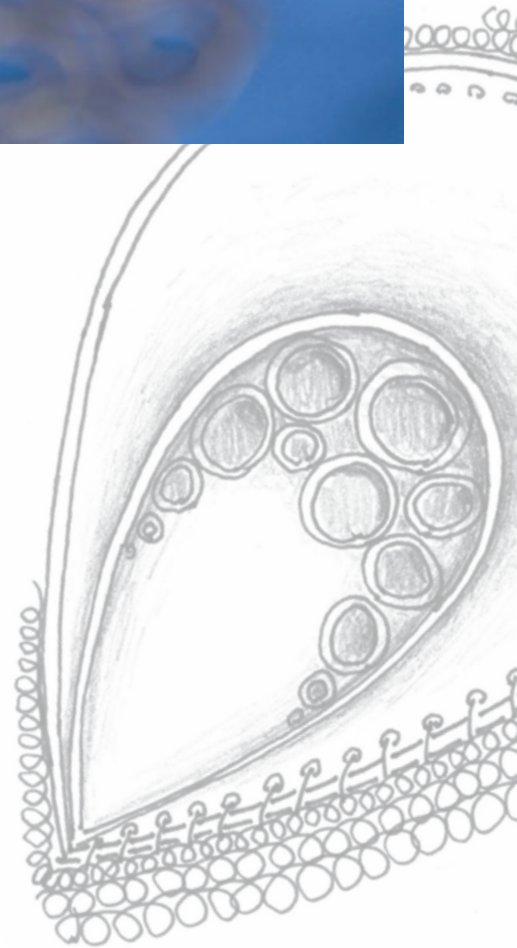

Mgr. Petr Musil – první český dráteník

Původně měla tato kniha vzniknout ve spolupráci s mým přítelem, popularizátorem drátenictví zejména v Čechách, Mgr. Petrem Musilem. Byl to jeho nápad. Žel, jsme spolu nestačili napsat ani čárku, a Petr mě a nás všechny nečekaně a navždy opustil. Sedí teď v drátenickém nebi a drží mi palce, abych to zvládl sám. Vynasnažil jsem se, abych ho nezklamal.

Petr byl můj velmi dobrý a blízký přítel. Neznám mezi dráteníky člověka, který by byl tak pečlivý a důkladný ve všem, co dělal. Jsem přesvědčen, že drátenictví – jeho historie a pedagogická činnost – byly smyslem jeho života. Proto z celého srdce věnuji tuto knihu jeho památce.

Ladislav Jurovatý ml.

PŘEDMLUVA

Vítejte ve světě drátu, ve spleti různých linií, smyček, spirál, křivek, oblouků, v nespočetném množství motivů z drátu.

Je to zvláštní svět umění, tvrdé práce, trpělivosti, vášně, pokory a nadšení. Kdo do něj jednou vstoupí, zůstane v něm navždy. Je to svět netušených fenoménů řemesla, výtvarného umění, neobvyklých manuálních dovedností a vidění.

Drát dovede člověka k tomu, aby byl schopným kreslířem, sochařem, klempířem, zámečnickem, svářečem, chemikem; jak se říká v pohádce „mistrem devíti řemesel“.

Každého, kdo se rozhodne pracovat s drátem, čeká stejná cesta. Nejdřív jen tak přihlíží, jak pracují jiní, pak to zkusí sám. Později se přihlásí do nějakého kurzu, zkusí napodobovat výrobky starých dráteníků a učí se jejich technikám. Ani neví jak - a začíná sám tvořit. Kreslí, dává na papír to, co vymyslí. A při práci se začne vynořovat řada otázek. Jak to spojit, svázat, zavěsit, zpevnit? Čím méně máte zkušeností s materiálem a nářadím, tím se ukáže více problémů.

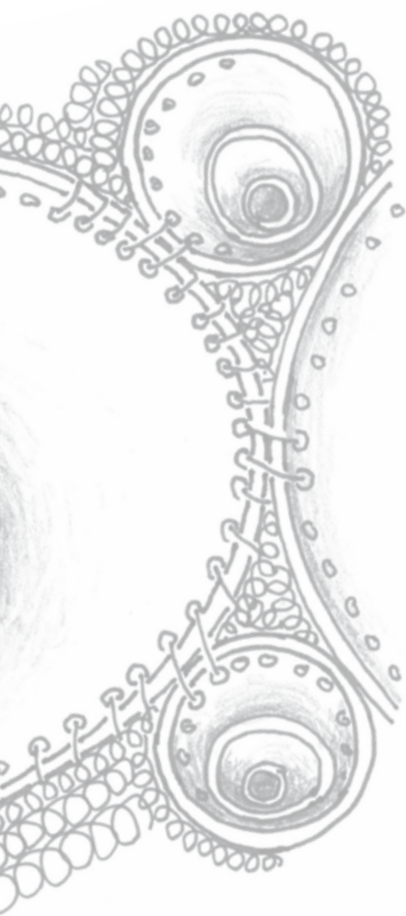
Proto jsem se rozhodl, že vám dám i informace, které byste možná v knize o drátenictví nečekali. Dovedly mě k tomu vlastní zkušenosti. Mám sice odborné vzdělání, ale stále se mám co učit. Vstoupím do každé dílny, do které mě pustí, ať jsem kdekoliv na světě. Všude vyhledám prodejnu s nářadím a v knihkupectví koupím každou knihu, která mě posune dál.

Při práci s drátem a plechem experimentujte, nebojte se používat a kombinovat netradiční materiály, možná výsledkem překvapíte i sami sebe! Širší výběr materiálů vám dává mnohem lepší výtvarné možnosti, a tím se stáváte tvořivějšími.

Moji bývalí žáci a klienti by vám mohli vyprávět, jaký důraz kladu na trénink kreslířských dovedností. Máte-li talent na výtvarnou práci s drátem, dříme ve vás bezpochyby i kreslířský talent, jen je třeba jej probudit a dál rozvíjet. Drát je vlastně pevná linie, z množství linií vytvoříte objekt. Kresba je skoro totéž, co drátování, jen ve dvou rozměrech. Když kreslíte, můžete si povšimnout, že vaše mysl mimovolně již řeší technické úkoly, které budete muset zvládnout při následné práci s drátem. Je velmi důležité si to neustále uvědomovat. Účastníkům kurzů obvykle říkám: „Jestli nemáte nic nakresleno, tak ani nechoďte na hodinu.“ Zkuste se nad touto větou zamyslet. Pokud si alespoň zčásti osvojíte moje rady, budete mít, věřím, z práce časem radost a vaše díla zaujmou a potěší druhé.

Každá kniha by měla mít svoji skupinu čtenářů. Myslím si, že taato dobře poslouží jako pomůcka pro tvorbu ve volném čase. Možná po ní sáhnou učitelé výtvarné výchovy jako po doplňkové literatuře. Věřím, že i studenti výtvarných škol v ní objeví některé užitečné informace.

Popisují nejmladší umělecké řemeslo v historii. Je mu teprve tak 300 let. Všechna ostatní řemesla jsou mnohem starší, některá dokonce několik tisíc let. A bereme-li v úvahu i tzv. primitivní umění, tak i několik desítek tisíc let. Drátenictví dosud nezaznamenalo tak velký rozvoj v oblasti výtvarného umění jako v posledních dvaceti letech. Toto řemeslo vstoupilo do galerií doma i ve světě a s úspěchem si jej osvojili mnozí návrháři, šperkaři, sochaři i nová generace lidových tvůrců. O drátenictví bylo již napsáno a vydáno více titulů. Jsou to publikace vysoce odborné, ale i takové, které bychom mohli označit za populárně naučné. Některé jsou vhodné pro odborníky, jiné pro volný čas. Tato publikace se snaží o to, aby byla praktickou pomůckou, a to jak pro začátečníka, tak i pro pokročilého v oblasti uměleckého řemesla a výtvarného umění.

HISTORIE

*Jozef Kerak, Dráteník s učedníkem,
kolorovaný ocelový drát,
Velké Rovné, 1940.
Foto: Filip Lašut, sbírkový fond*

*Budatínsky hrad,
sídlo Považského múzea v Žiline
Foto: Anna Kucharčíková,
fotoarchív Považského múzea*

Z historie drátenického řemesla

Drátenictví na Slovensku vzniklo v 18. století a rozšířilo se ve dvou územních oblastech. Na severozápadním Slovensku – zejména na Kysucích v Javorníkách a na severovýchodním Slovensku – na Spiši. Vrcholu svého rozvoje dosáhlo užitkové a umělecké drátenictví v regionech kysuckém a povážském, označovaných v současnosti jako Drotária, ve spišské oblasti zůstalo převážně na úrovni běžné užitkové výroby.

Původní drátenická „krošňa“

Severní území bývalé Trenčianské stolice neposkytovalo příznivé podmínky pro rozvoj zemědělství. Tamní obyvatelé se proto živili těžbou dřeva, pálením smůly a ti majetnější povoznictvím. Zpočátku se drátenictvím v podobě domácí výroby živili muži, ženy i děti. Z nouze se z ní postupně vyvinulo vandrovní (podomní) zaměstnání, kterému se věnovali už jen muži.

Dráteníci zpočátku opravovali hlavně prasklé, nebo jinak poškozené hliněné nádoby tak, že kolem nich opletli a pevně stáhli drátěnou síť. Později začali z drátu a plechu vyrábět jednoduché užitkové předměty – čistítka dýmek, podložky pod hrnce a žehličky, věšáky, mísy, pasti na myši, síta, struhadla, naběračky nebo formy na pečení a vykrajování těsta.

Začátkem 19. století se už drátenictvím zabývaly dvě třetiny mužské populace ve více než 150 obcích severozápadního Slovenska. V důsledku rostoucí konkurence odcházeli dráteníci za prací stále častěji za hranice Rakousko-Uherska a své řemeslo, původně regionální fenomén, rozšířili téměř na všechny kontinenty. Mnozí z nich se vrátili domů, úspěšnější za hranicemi založili velké dílny. Rychle se přizpůsobili tamním poměrům a stali se z nich vážení řemeslníci. Takto vzniklo v různých koutech světa více než 300 dílen a některé z nich se staly prosperujícími továrnami. Známé byly dílny v Rusku, USA, Polsku, Švýcarsku, Německu. Dráteníci však došli až do Mongolska, Číny, Mexika, Indie, Austrálie i do Jižní Ameriky. Všestranně obstáli v konkurenci a svou pracovitostí, statečností a skromností si získali uznání.

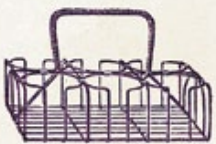

Zaměstnanci drátenické dílny Gašpara Kováče
v Tule z přelomu 19. a 20. stol.

URBAN POLÁK :: NOVÉ MESTO nad VÁH.

162.
Kletka pre vtákov,
délka cm. 26 28 1/2 34 38
šířka = 17 20 25 28
kus Kčs 30—35—40—45—

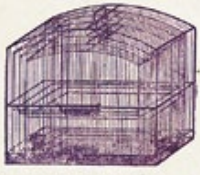
165.
Koš na poháre, pekné cínované,
velkosť 2 4 6 8 10 12
kus Kčs 450 850 13—16—20—24—
165/a.
Koš na pap. odpadky. od 22- do 45- Kčs.

163.
Kletka pre vtákov,
délka cm. 25 28 31 35
šířka = 16 18 20 24
kus Kčs 20—24—30—35—

166.
Vozík pre deti na hranie, kus Kčs 450

164.
Kletka pre vtákov,
délka cm. 25 28 31 35
šířka = 16 18 20 22
kus Kčs 17—19—22—25—

167.
Mydelník,
s emailovou miskou, kus Kčs 360
167/a.
s lakovanou miskou, kus Kčs 260

11

Ukázka z katalogu

Ukázka z katalogu smíchovské továrny, Praha

Pražsko-smíchovská továrna na kovové zboží SALUS, Smíchov, Jungmannova 3.

Věšáky na šaty
ze silného dřeva, čt-
tém cín cínované.
Délka 585 mm.

1107 Kč 290
Balení 12 Päckung

Kleiderrechen
aus starkem Draht,
aus Vollblech verzinkt.
Länge 585 mm.

Košíčky na mýdlo
ze železného drátu,
pocínované.

1114 Délka 175 mm, šířka 90 mm.
1115 Délka 175 mm, šířka 115 mm.

1114 Kč 3—
Balení 12 Päckung

Seifenhalter
aus Eisenblech, verzinkt.

1114 Länge 175 mm, Breite 90 mm.
1115 Länge 175 mm, Breite 115 mm.

1115 Kč 2—
Balení 12 Päckung

Košíčky na mýdlo
ze železného drátu,
pocínované.

1116 Ø 190 mm.

1116 Kč 6—
Balení 12 Päckung

Seifenhalter
aus Eisenblech, verzinkt.

1116 Ø 190 mm.

Seifen- u. Schwammhalter
aus Eisenblech, verzinkt.

1117 Länge 245 mm, Breite 130 mm.

1117 Kč 12—
Balení 12 Päckung

Nosiče pивních sklenic
ze železného, silného dřeva, po-
cínované. Masivní.

1118 délka Kč 7— 10— 11— 12— 13— 14— 15— 16— 17— 18— 19— 20—
Balení 12 Päckung

Bierglasträger
aus starkem Eisenblech, verzinkt. Masiv!

Švícny
dřevěný, v čistém cín cínované.

1122 Kč 2—
Balení 12 Päckung

Kerzenleuchter
aus starkem Draht, verzinkt.

20

Prag-Smichower Metallwarenfabrik SALUS, Smíchov, Jungmannova 3.

Ďuriš a jeho zeť Žilincár, Velké Rovné

Rodinná fotografie Žilincárovců, Velké Rovné

V období prosperity manufaktur v zahraničí můžeme mluvit o světové slávě slovenského drátenictví. Zasloužili se o to zejména Jozef Belon v Tbilisi, Ján Ráčík v New Yorku, Štefan Hunčík v Moskvě, Jozef Holánik-Bakeľ ve Varšavě, bratři Ďurišovi v St. Louis, Milučký v Petrohradu, Korňan v Chicagu a mnoho dalších. Jen doma, v jejich vlasti, se jim nikdy nedostalo zaslouženého uznání a nepodařilo se založit prosperující firmu – Rakousko-Uhersko drátenictví nepřálo.

Děti dráteníků žijících ve světě měly možnost získat vyšší vzdělání a tím i přístup do vyšší společnosti. Syn dráteníka Ján Chalan byl vedoucím ústředního newyorského policejního okrsku, Alojz Kurucár (syn dráteníka) byl tajným poradcem ruského cara ve finančních záležitostech, dcera dráteníka Apolónie Chalupcová se stala slavnou filmovou hvězdou pod uměleckým jménem Pola Negri. Mnoho jiných dětí z drátenických rodin se stalo v zahraničí lékaři, právníky a inženýry. Jako dospělí tak přispěli nemalým dílem k budování slovenské inteligence, které tehdy bylo tak žalostně málo.

Zánik drátenické výroby v mnoha zemích souvisel s novými společensko-politickými poměry a se změnou hranic po první světové válce. Další ranou byla nesporně světová hospodářská krize.

V některých částech světa však ještě dnes existují firmy, které byly založeny dráteníky ze Slovenska. Výroba však už neprobíhá klasickým ručním způsobem a také sortiment výrobků je jiný, než býval kdysi.

Dnes prakticky nikdo neví, že slovenští dráteníci jsou autory některých světoznámých patentů. Bratři Brodeckovi z Dlhého Pole si dali po druhé světové válce v New Yorku patentovat nákupní vozík, který se ujal pod názvem Fold'n Roll. Celý svět v hypermarketech tlačí před sebou na kolečkách slovenský drátenický vynález. Sterilizační bublen z plechu na lékařské nástroje je zas patentem dráteníka Adama Pánika. Také při zlomeninách končetin pomohli lékařům dráteníci. Vyvinuli takzvané žebříčkové drátěné fixační dlahy, které se před použitím obalovaly obvazovým materiálem. Samostatnou kategorií jsou pasti na myši a potkany. Umíme si představit, kolik potravin tyto drobní, avšak důmyslní pomocníci zachránili?

Obraz dráteníka s krosnou na zádech jsme měli možnost v historii spatřit dvakrát. Nejprve v počátcích rozvoje drátenictví, kdy mistr s džarkem (učněm) odcházeli na vandr do světa. Živilí se opravami nádobí a drobnou výrobou kuchyňských potřeb, věšáků, pastí a podobně. Často místo mzdy

Drátenická dílna Jána Vatrála v New Yorku, 20. léta 20. stol.

Foto: Anna Kucharčíková, sbírkový fond

dostali jen jídlo a nocleh. Historky o drátenících na vandru se mohou zdát romantické, avšak pro dráteníky v 18. století to vůbec romantické nebylo. V neuvěřitelně krutých podmínkách, krok za krokem, dláždili cestu až do zlatého věku drátenického umění.

Druhý obraz vandrujícího dráteníka také není veselý. Evropou se prohnaly revoluce, války a krize. Zlatý věk drátenického řemesla je pryč. Někteří bývalí dráteníci ze zoufalství vzali opět na záda krosnu, aby flikovali hrnce, zasklívali malá sklepní okénka, vykonávali drobné práce související s drátem a plechem. Krátce po druhé světové válce se mezi těmito řemeslníky objevili i tací, kteří pokazili ostatním dobrou pověst. Pojem „dráteník“ pak byl často chápán jako synonymum k výrazům „chudák, žebrák nebo tulák“.

Vyskytly se však i obdivuhodné výjimky. Několik vynikajících osobností rozvíjelo tradiční řemeslo dále, i když jejich občanské povolání už bylo jiné. V některých případech jde dokonce o celé rody až po dnešní generace. Tito dráteníci byli mimořádně tvořiví a jejich práce se blížila spíše výtvarnému umění. Byl jim vlastní cit pro tvar, prostor i barvu, měli svůj estetický názor a vlastní výrazové prostředky. Kromě tradičního průmyslového drátu využívali i mosazný, postříbřený a pozlacený drát. Někteří drát pocínovali, jiní ho barvili nebo jinak povrchově upravovali. Mnohdy pak vytvořili jedinečná díla, která daleko přesáhla hranice Slovenska.

*Pohlednice mladého dráteníka,
Polsko, poč. 20. stol.*

Velká jména drátenického řemesla

Jozef Kerak (1881–1945)

Jozef Kerak, rodák z Velkého Rovného, je autorem několika figurálních děl, která jsou vystavena na zámku Budatín v Žilině (Dráteník a džarek, Princezna, Ježibaba). Tyto postavy vznikly na objednávku jako vklad do expozice při zakládání Povážského múzea v Žilině v roce 1942. Všechna figurální díla byla vyrobena technikou smyčkového výpletu s pestrobarevnou povrchovou úpravou. Osobně si myslím, že nebyť Jozefa Keraka, vyvíjela by se současná drátěná plastika asi jinak a byla by ochuzená o mnohé autory, kteří se tímto umělcem inspirovali. Výběr z děl Josefa Keraka vydalo Povážské múzeum v Žilině na svých pohlednicích.

*Jozef Kerak, Princezna,
kolorovaný ocelový drát,
Velké Rovné, 1940.*

Foto: Filip Lašut, sbírkový fond

*Jozef Kerak, Kohút,
kolorovaný ocelový drát,
Velké Rovné, 1940,
symbol a logo Povážského múzea v Žilině*

Rod Holániků

Jozef Holánik-Bakeľ (1863–1942)

Když dlouhopolský kaplan Imrich Jarábek křtil malého Jozefa, určitě netušil, jak tento chlapec proslaví svoji rodnou obec a jeho jméno budou znát lidé i daleko od nitranského biskupství. Jozef pocházel z rodiny dráteníka Jána Holánika-Bakeľa. Jak uvádí ve svém životopisu, vychodil šest tříd obecné školy, ale pouze v zimním období. Jako patnáctiletý nastoupil cestu drátenického života. Od roku 1878 byl drátenickým učněm u otce v Poznani.

V roce 1880 odešel do Varšavy a jako šestadvacetiletý se osamostatnil. Založil unikátní drátenickou dílnu pod názvem Specialny Zaklad Wyrobów Drucianych Cynowanych Galanterijno Koszykarskich, která se specializovala hlavně na výrobu pocínovaných drátěných košíků. V roce 1894 měl už dvanáct zaměstnanců, v roce 1900 dvacet a od roku 1910 kolem třiceti mistrů a učňů, které si vybíral zejména ve svém rodišti. Do více než třístaletých dějin drátenictví se zapsal nejen jako úspěšný podnikatel, ale také jako národnostně a sociálně uvědomělý iniciátor uměleckého drátenictví.

Na pomníku má nápis „První světový umělec drátu“. Své precizně zpracované a výtvarně působivé výrobky prezentoval na mnohých výstavách – Žilina 1903, Rostov na Donu, Řím 1911, Nitra 1933, Košice, Trenčín, Trnava 1937, Paříž 1938, Bratislava 1939, Dlhé Pole 1940. Získal na nich mnohá ocenění. Nejceněnější je vyznamenání GRAN PREMIO A ZLATÁ MEDAILE na Esposizioni Internazionali Riunite v Římě v roce 1911. Je to zároveň nejvyšší vyznamenání, které dráteníci ve světě získali.

Jozef Holánik-Bakeľ byl dvakrát ženatý. V prvním manželství měl 11 dětí (5 synů a 6 dcer), druhé manželství zůstalo bezdětné. Ani jeden z jeho synů se však drátenictví nevěnoval. Velkou naději vkládal mistr do svého syna Ference, avšak toho mu v roce 1918 vzala navždy válka. Prostřednictvím úřední žádosti nakonec jmenoval svým nástupcem roku 1938 zetě Jakuba Šeríka-Fujaka, jenž se také zařadil mezi úspěšné umělce – dráteníky.

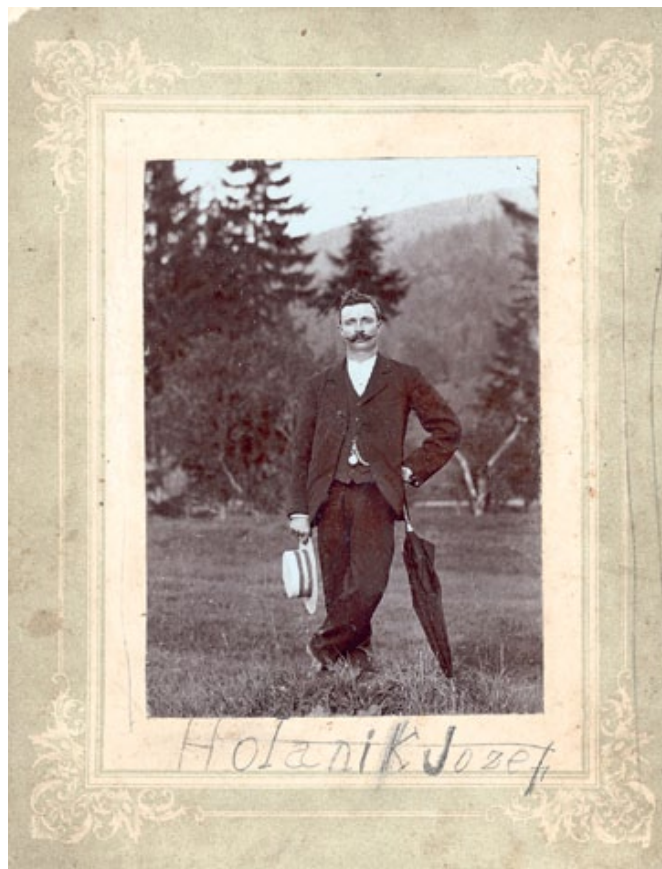
V čem spočívá mimořádná hodnota Holánikovy tvorby? Velmi dlouho byl drát pokládán za materiál vhodný jen pro drátování pastí a rozmanitých kuchyňských a řemeslnických potřeb. Holánik se jako první podíval na drát jinými očima a pochopil, že tento materiál poskytuje bohaté tvarové možnosti. Drát se v Holánikových rukou ochotně poddal uměleckému záměru.

Mistrův vrozený cit pro krásu, zručné, citlivé prsty a trpělivost vytvořily předměty, které byly nejen užitečné, ale i krásné. Měly ladné tvary – ztělesňovaly myšlenku tvůrce.

Tradovalo se, že doma nikdo nedokázal ocenit Holánikův velký přínos a zásluhu o povýšení drátenictví na umělecké řemeslo. Nebyla to tak úplně pravda. V době, kdy byly Holánikovy výrobky z pleteného drátu dobře známé v Polsku a evropské části Ruska, vystavoval Holánik i doma, na uměleckoprůmyslové výstavě v Žilíně roku 1903. Návštěvníci, kteří doposud vídali z drátu jen běžné drátenické užité výrobky, s překvapením hleděli na krásné koše, popelníky, vázy a další výrobky, některé pouze drátěné, jiné v kombinaci se sklem. Uznalé ohlasy se ozývaly i v novinách:

„Utešená je výstava Jozefa Holánika Bakeľa z Dlhopolia, jeho drotárske výrobky sú skutočne obdivuhodné, je to div ručnej práce, ktorú nikdy nie je schopná strojová výroba nahradiť. Tajemnosť a elegancia jeho prác ťažko nájde seberovného.“

(*Považské noviny*).

Jozef Holánik

Rodina Jozefa Holánika-Bakeľa